

O'ZBEK AN'ANAVIY MUSIQA MEROSIDA MAQOM SAN'ATI VA UNING ZAMONAVIY TALQINLARI: TARAQQIYOT STRATEGIYASI BILAN UZVIYLIK

Nazarova Dilnoza Eraliyevna

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti
Tarix kafedrası dotsenti, tarix fanlari falsafa doktori(PhD)*

Baratova Zulfizar Ibroxim qizi

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti
"Musiqqa ta'limi va san'at" yo'nalishi 1- bosqich magistranti*

Annotatsiya: Mazkur mavzuda o'zbek an'anaviy musiqa merosining yuksak namunasi bo'lgan **Shashmaqom** san'ati, uning tarixiy ildizlari, badiiy-estetik xususiyatlari hamda zamonaviy talqinlari tahlil qilinadi. Shuningdek, maqom san'atining Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi doirasida rivojlantirilishi, ta'lim tizimiga integratsiyasi va global madaniy makonda tutgan o'rni yoritiladi.

Kalit so'zlar: maqom, Shashmaqom, an'anaviy musiqa, milliy meros, zamonaviy talqin, musiqa ta'limi, taraqqiyot strategiyasi, madaniyat.

ИСКУССТВО МАКОМА В УЗБЕКСКОМ ТРАДИЦИОННОМ МУЗЫКАЛЬНОМ НАСЛЕДИИ И ЕГО СОВРЕМЕННЫЕ ИНТЕРПРЕТАЦИИ: СВЯЗЬ С СТРАТЕГИЕЙ РАЗВИТИЯ

Назарова Дилноза Эралиевна

*Национальный педагогический университет
Узбекистана имени Низами, доцент кафедры
истории, доктор философии (PhD) исторических наук*

Баратова Зулфизар Иброхим кизи

*Национальный педагогический университет
Узбекистана имени Низами, Магистрант 1-го курса
направления "Музыкальное образование и искусство"*

Аннотация: В данной теме анализируется искусство Шашмаком, являющееся высоким образцом узбекского традиционного музыкального наследия, его исторические корни, художественно-эстетические особенности и современные интерпретации. Также освещается развитие искусства маком в рамках стратегии развития Нового Узбекистана, его интеграция в систему образования и роль в глобальном культурном пространстве.

Ключевые слова: маком, Шашмаком, традиционная музыка, национальное наследие, современная интерпретация, музыкальное образование, стратегия развития, культура.

MAQOM ART IN UZBEK TRADITIONAL MUSIC HERITAGE AND ITS MODERN INTERPRETATIONS: CONNECTION WITH DEVELOPMENT STRATEGY

Nazarova Dilnoza Eraliyevna

Uzbek National Pedagogical University named after Nizami

Associate Professor of the Department of History,

Doctor of Philosophy in Historical Sciences (PhD)

Baratova Zulfizar Ibrokhim kizi

Uzbek National Pedagogical University named after

Nizami Master's student of the 1st stage of the

"Musical Education and Art" program

Abstract: This topic analyzes the art of Shashmaqom, a high example of the Uzbek traditional musical heritage, its historical roots, artistic and aesthetic features, and contemporary interpretations. It also highlights the development of maqom art within the framework of the New Uzbekistan Development Strategy, its integration into the education system, and its role in the global cultural space.

Keywords: maqom, Shashmaqom, traditional music, national heritage, modern interpretation, music education, development strategy, culture.

Kirish

An'anaviy o'zbek musiqasi – bu ulkan badiiy merosbo'lib, ma'lum tarixiy davrlarda og'zaki an'anada xalqimiz va yetuk san'atkorlar tomonidan yaratilib, ijro etilib kelayotgan musiqa folklori va mumtoz musiqasi ijodiyoti va an'anaviy ijrochiligi usullari hamda uslublari; o'zbek musiqa cholg'ulari, ularning yakkasoz va ansambli ijrochiligini qamrab oladi. Uning namunalari cholg'u va aytim-ashula yo'llaridan tashkil topgan. An'anaviy o'zbek musiqasi ajdodlarimiz badiiy salohiyatining ko'p asrlar mobaynidagi taraqqiyoti davomida shakllangan qudratli ma'naviyat xazinasidir. Zukko ajdodlarimizning dastlab voqelikka bo'lgan mifologik qarashlari tafakkur taraqqiyoti davomida badiiy-estetik hodisaga aylanib, so'z va kuy vositasida musiqiy-poetik ifodalashlari natijasida xilma-xil musiqali janrlardan tarkib topgan an'anaviy musiqa namunalari shakllandi. Asrlar davomida xalq badiiy salohiyati manbalaridan oziqlanib, saqlanib, sayqallanib, hozirgi kungacha rivojlanib kelgan. Zero, an'anaviy

madaniyatining yetakchi sohalaridan biri bo'lib, musiqa san'ati xalqimizni yuksak qadriyatlar ruhida tarbiyalovchi ma'naviyat sarchashmasidir.

O'zbek xalqining o'z ildizlari bilan qadim-qadim zamonlarga borib taqaladigan musiqa merosi, xilma-xil musiqa janrlari hamda boy tasviriy vositalari bilan bizning davrimizgacha yetib kelgan. Ular orasida maqomlar, keyin ma'noda maqomchilik san'ati Sharq xalqlarining musiqa merosida juda katta o'rin tutadi. Shu sababli maqomlar masalasi san'atkor va olimlarning diqqatini ko'pdan beri o'ziga jalb etib, Sharq xalqlari musiqa madaniyatida juda katta tarixiy, ilmiy va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan masalalardan biri bo'lib qelmoqda. "Agar biz asl, haqiqiy san'atni bilmoqchi, o'rganmoqchi bo'lsak, avvalo, mumtoz maqom san'atini bilishimiz, o'rganishimiz kerak, - ta'kidlaydi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoev. - Agar biz san'atni, madaniyatni ko'tarmoqchi bo'lsak, avvalo, mumtoz maqomsan'atini ko'tarishimiz kerak.

Maqom san'atining tarixiy va nazariy asoslari

O'zbek mumtoz musiqasida maqom janri yetakchi o'rin egallab kelgan. Maqomlar juda qadim zamonlarda Yaqin va O'rta Sharq xalqlari musiqa madaniyatida mavjud bo'lgan; yetuk sozanda va xonandalar tomonidan yaratilgan va IX-X asrlarda rivojlanib, uzoq tarixiy-madaniy taraqqiyoti jarayonida mustaqil musiqa janri sifatida rivojlanib, asrlar osha yangi vositalar bilan boyidi. "Maqom" so'zi arabcha "maqam" bo'lib (o'rin, joy, bekat, bosqich, daraja), "turar joy", "istiqomat o'rni", "dam olish joy" kabima'nolarni anglatadi. Bu so'z diniy adabiyotda, tasavvuf ilmi va boshqa sohalarida ham keng iste'mol etilgan bo'lib, maxsus ibora sifatida musiqa madaniyatida yetuk o'rta asr davridan boshlab, turli (parda, kuy, ashula, shakl, asar, usul) ma'nolarda ishlatilgan. Shu bilan ularning tutgan mavqei, badiiy-estetik qimmatini va tugal bir tarixiy taraqqiyot yo'li ochib berildi. Chunki maqom – bu musiqiy tasavvur va g'oyalar dunyosidir.

Darhaqiqat, maqom musiqasi, she'riyat va raqs san'atlari, ashula va cholg'u ijrochilik madaniyatini mujassamlashtiruvchi mushtarak badiiy jarayon. Sharq musiqa madaniyatiga bag'ishlangan o'rta asr olimlarning risolalarida maqomlarning nazariy masalalari o'z ifodasini topgan. Amaliyotda, aynan Sharq madaniyati negizida shakllangan maqomlar "ustoz-shogird" ta'limotiga ko'ra yetuk sozandayu-xonanda va bastakorlar tomonidan shogirdlarga og'zaki an'anada o'rgatib-o'zlashtirilib, rivojlanish jarayonida badiiy jihatdan maqom cholg'u va maqom ashula yo'llaridan tortib yirik maqomlar turkumi sifatida bizgacha yetib keldi. Falsafiy va musiqiy mantiq nuqtai nazaridan, "maqom (falsafiy tarafdin) – musiqa vositasida dunyoni idroklash; yuksak estetik ahamiyatga molik hayotiy taassurotlar, tushunchalar, ramz va obrazlar olami; ruhning cheksiz go'zallik va mutanosiblik timsoli bo'lgan. Maqom negizidagi bosh g'oya – ma'naviy faollik, tovushlarda ifodalangan go'zallikdan bahramand bo'lishtuyg'ularini uyg'otishga qaratilgan".

Zamonaviy talqinlar va innovatsion yondashuvlar Globallashuv

jarayonlari natijasida o'zbek maqom san'ati yangi badiiy makon va ifoda vositalariga kirib bormoqda. An'anaviy ijrochilik maktablari bilan bir qatorda zamonaviy kompozitorlik va aranjirovka yondashuvlari shakllanib, maqomning estetik imkoniyatlari kengaymoqda. Bu jarayon, bir tomondan, milliy merosni saqlashni taqozo etsa, ikkinchi tomondan uni yangi auditoriyaga moslashtirishni talab etadi.

Simfonik talqin va akademik sahnalashuv

Maqom kuylarini simfonik orkestr ijrosiga moslashtirish-zamonaviy talqinlarning eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Bunda an'anaviy cholg'ular (tanbur, dutor, sato)ning ohanglari orkestr tembrleri orqali qayta talqin qilinadi. Natijada maqom asarlari ko'p ovozli (polifonik) shaklga ega bo'lib, ularning dramatik va epik qirralari yanada keng ochiladi. Bunday yondashuv maqomni akademik musiqa sahnasiga olib chiqib, uni simfonik janr bilan uyg'unlashtiradi.

Estrada va jazz bilan sintez

Zamonaviy ijrochilik amaliyotida maqom elementlarini estrada va jazz bilan uyg'unlashtirish ham keng tarqalgan. Bu yerda improvizatsiya, sinkopa ritmlari va harmonik boyitish muhim rol o'ynaydi. Maqomning lad tizimi jazzning erkin improvizatsion tabiati bilan uyg'unlashib, yangi musiqiy shakllarni yuzaga keltiradi. Natijada yosh avlod uchun maqom yanada tushunarli va jozibador ko'rinish kasb etadi.

Multimedia va sahna texnologiyalari

Zamonaviy texnologiyalar maqom san'atining sahnaviy ifodasini tubdan o'zgartirmoqda. Yoritish dizayni, video proyeksiyalar, sahna dekoratsiyasi va raqamli effektlar yordamida maqom ijrosi vizual jihatdan boyitilmoqda. Bu esa tomoshabinning musiqani nafaqat eshitish, balki ko'rish orqali ham qabul qilishiga imkon yaratadi. Ayniqsa, katta sahnalarda tashkil etilayotgan maqom festivallari va konsert dasturlari bu borada muhim platforma vazifasini bajarmoqda.

Raqamli platformalar va ommalashuv

Internet va raqamli texnologiyalar maqom san'atining global miqyosda tarqalishiga katta hissa qo'shmoqda. Audio va video yozuvlar, onlayn konsertlar, ijtimoiy tarmoqlar orqali maqom namunalarini keng auditoriyaga yetkazish imkoniyati paydo bo'ldi. Bu jarayon maqomni nafaqat saqlash, balki uni zamonaviy madaniy muhitda faol rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xalqaro miqyosda tan olinishi

Maqom san'atining xalqaro darajada e'tirof etilishi uning nufuzi va ahamiyatini yanada oshirdi. Xususan, UNESCO tomonidan maqomning nomoddiy madaniy meros sifatida tan olinishi ushbu san'at turini asrash va rivojlantirishda muhim qadam bo'ldi. Bu maqomni jahon madaniy merosining ajralmas qismi sifatida targ'ib qilish imkonini yaratdi.

Innovatsion pedagogik yondashuvlar

Zamonaviy talqinlar faqat sahna bilan cheklanib qolmay, ta'lim tizimiga ham kirib bormoqda. Musiqa ta'limida:

- interaktiv o'qitish usullari;
- audio-vizual materiallardan foydalanish;
- kompyuter dasturlari orqali maqomni o'rganish; kabi innovatsion metodlar qo'llanilmoqda. Bu esa o'quvchilarning musiqiy tafakkurini rivojlantirish va maqomni chuqurroq anglashiga yordam beradi.

Maqomning taraqqiyot strategiyasi bilan bog'liqligi

O'zbek milliy maqom san'ati xalqimizning ulkan ma'naviy merosidir. Unda o'zbek xalqining qadim tarixi, ma'naviy dunyosi, badiiy falsafasi ruhi mujassam. Shu bois necha asrdirki, maqom musiqaning oliy namunasi sifatida alohida ardoqlab kelinmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 17-noyabrda "O'zbek milliy maqom san'atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3391-sonli qarori, ta'bir joiz bo'lsa, o'zbek mumtoz musiqasi tarixida yangi davrni boshlab berdi. Negaki, ushbu hujjat ijrosi doirasida maqom san'ati yanada rivojlantirilib, butun dunyo bo'ylab tan olinmoqda, desak, ayni haqiqat.

Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida madaniyat va san'atni rivojlantirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Ushbu strategiya doirasida:

- milliy musiqa merosini saqlash va rivojlantirish;
- maqom san'atini ta'lim tizimiga chuqur integratsiya qilish;
- iqtidorli yosh ijrochilarni qo'llab-quvvatlash;
- xalqaro madaniy hamkorlikni kengaytirish; kabi vazifalar amalga oshirilmoqda.

Musiqa maktablari, san'at kollejlari va oliy ta'lim muassasalarida maqom san'atini o'qitishning zamonaviy metodikasi joriy etilmoqda. Bu esa yoshlarning milliy merosga bo'lgan qiziqishini oshirish bilan birga, ularning ijodiy salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Ta'lim jarayonida maqom san'atini o'qitish

Maqom san'atini o'qitishda yaxlit tahlil metodikasi muhim ahamiyat kasb etadi.

Bunda o'quvchilar:

asarni tinglash va his etish;

uning struktur va badiiy jihatlarini tahlil qilish;

amaliy ijro orqali o'zlashtirish;

jarayonlarida faol ishtirok etadi.

Bu yondashuv o'quvchilarda nafaqat musiqiy bilimlarni, balki milliy qadriyatlarga hurmat, estetik did va ijodiy tafakkurni ham shakllantiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o'zbek an'anaviy musiqa merosida maqom san'ati, xususan Shashmaqom tizimi milliy madaniyatimizning yuksak badiiy va ma'naviy ifodasi hisoblanadi. U asrlar davomida shakllanib, xalqimizning estetik tafakkuri, ruhiy dunyosi va falsafiy qarashlarini mujassam etib kelmoqda.

Zamonaviy globallashuv sharoitida maqom san'ati yangi talqin va shakllarda rivojlanib, simfonik, estrada, jazz hamda multimedia texnologiyalari bilan uyg'unlashgan holda keng auditoriyaga yetib bormoqda. Bu esa maqomning nafaqat milliy, balki xalqaro miqyosda ham tan olinishiga xizmat qilmoqda. Xususan, UNESCO tomonidan e'tirof etilishi uning jahon madaniy merosidagi o'rnini yanada mustahkamladi.

Shu bilan birga, Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi doirasida maqom san'atini rivojlantirish, uni ta'lim tizimiga integratsiya qilish, yosh avlodga o'rgatish va iqtidorli ijrochilarni qo'llab-quvvatlash muhim ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan. Bu borada olib borilayotgan islohotlar maqom san'atining barqaror rivojlanishini ta'minlash bilan birga, uning zamonaviy madaniy makondagi o'rnini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Ta'lim jarayonida maqomni o'qitish esa yaxlit tahlil metodikasi, amaliy ijrochilik va innovatsion pedagogik yondashuvlar asosida olib borilganda yanada samarali bo'ladi. Natijada o'quvchilarda musiqiy tafakkur, estetik did va milliy qadriyatlarga hurmat shakllanadi.

Demak, maqom san'ati — bu o'tmish merosi emas, balki bugungi va kelajak avlodlar uchun ham muhim ma'naviy boyluk bo'lib, uni asrab-avaylash, rivojlantirish va keng targ'ib etish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Akbarov I. *Musiqa lug'ati*. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2010.
2. Fitrat A. *O'zbek klassik musiqasi va uning tarixi*. – Toshkent, 1993.
3. Jabborov A. *O'zbek musiqa tarixi*. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2018.
4. Shavkat Mirziyoyev. *Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz*. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.
5. Shavkat Mirziyoyev. "O'zbek milliy maqom san'atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-3391-son qaror, 2017-yil 17-noyabr.
6. Rajabov I. *Maqom asoslari*. – Toshkent: Fan, 1992.
7. To'xtasinov N. *Maqom ijrochiligi va uning rivojlanish bosqichlari*. – Toshkent, 2015.
8. Yunusov R. *O'zbek maqomlari*. – Toshkent: O'qituvchi, 2006.
9. Internet manba: <https://cyberleninka.ru/article/n/mustaqillik-yillarida-maqom-ijrochiligi-taraqqiyoti-jarayoni>
10. Internet manba: <https://share.google/wGI7Ydgr5BELO0CWY>